

SZYMANIUK Dorota
(Białystok)

PROZODYCZNA CHARAKTERYSTYKA POLSKICH I ROSYJSKICH SERWISÓW INFORMACYJNYCH

(wyniki analizy audytywnej materiału radiowego)

Jednym z dominujących czynników kształtujących niemal wszystkie aspekty współczesnych wypowiedzi medialnych jest wymagający słuchacz czy widz, którego nie wystarczy zainteresować tematem. Należy również to zainteresowanie utrzymać. Zadanie nie jest łatwe przede wszystkim z powodu silnej konkurencji na rynku mediów, która zmusza twórców audycji radiowych i telewizyjnych do korzystania nie tylko z różnorodnych form przekazu. Nowoczesne mass media pragnąc pozyskać szerokie audytorium muszą uwzględnić wielowymiarową strukturę językowych środków wyrazu należących do wszystkich podsystemów języka.

O ile opis i rola środków leksykalno-gramatycznych w kształtowaniu się języka szeroko rozumianych mass mediów niejednokrotnie były przedmiotem naukowych dyskusji i publikacji tak w Polsce jak i za granicą¹, o tyle prozodyczne modyfikacje ustnych wypowiedzi medialnych nie znalazły, jak dotąd, należnego sobie miejsca w podobnych opracowaniach.

¹ *Problemy badawcze języka radia i telewizji*,. Lubaś W. (red.), Katowice 1981; English and the Media [w:] *Variety in Contemporary English: Routledge*, O'Donnel W.R., Loreto T., London and New York 1995, s. 87-104; Żydek-Bednarczuk U., Wzorzec wywiadu telewizyjnego. [w:] *Kultura Język Edukacja*, t. 1, Katowice 1995, s. 155-166.; Kakorina E.W., Stilisticeskije izmienenija w jazykie gaziety, [w:] *Russkij jazyk. Najnowsze dzieje języków słowiańskich*,. Uniwersytet Opolski Instytut Filologii Polskiej, Opole 1997, s. 61-80; Majkowska G., Satkiewicz H., Język w mediach, s. 181-196. [w:] *Polszczyzna 2000. Orędzie o stanie języka na przelomie tysiącleci*, Pisarek W. (red.), Kraków 1999; *Dziennikarstwo i świat mediów*, Bauer Z., Chudziński E. (red.), Universitas, Kraków 2000.

Istota wykorzystania cech prozodycznych w ustnych wypowiedziach medialnych sprowadza się do faktu, że po pierwsze, determinują zrozumiałość każdego tekstu i odpowiadają za jego stronę emocjonalną, po drugie, „inaczej zastosowane” mogą być pomocne w redukowaniu wszechobecnej w tekstach radiowych i telewizyjnych, szczególnie zaś w serwisach informacyjnych, nudy i monotonii nie tyle pod względem zawartości merytorycznej co pod względem sposobu prezentacji².

Podzielać opinię tych badaczy, zdaniem których jedną z najważniejszych tendencji zaobserwowanych w języku mediów ostatnich lat jest dążenie do „spotęgowania jego wyrazistości”³. Ponieważ wyrazistość wypowiedzi realizuje się w wyniku zastosowania nie tylko określonego słownictwa i frazeologii ale także prozodycznych środków wyrazu takich jak modulacja wysokości głosu, zmiana tempa wypowiedzi, przenoszenie prominencji zdaniowej czy wyrazowej na inne niż tradycyjnie obowiązujące części wypowiedzenia i dotyczy większości języków, uznałam za interesującą i praktycznie umotywowaną analizę porównawczą cech prozodycznych radiowych i telewizyjnych serwisów informacyjnych w wybranych językach tj. w języku polskim i w języku rosyjskim. Jednocześnie, uwzględniając fakt, że większość zjawisk związanych z lingwistycznym aspektem funkcjonowania współczesnych mass mediów charakteryzuje się silnym wpływem na ich kształt leksykalno-semantyczny, morfologiczny i fonetyczny elementów obcojęzycznych, próbuję wskazać na obecność w badanych tekstach obcych elementów prozodycznych.

Materiał eksperymentalny stanowią radiowe serwisy informacyjne utrwalone na taśmie magnetofonowej a następnie przygotowane w formie pisemnej i poddane analizie audytywnej. Grupę odsłuchującą stanowili, wcześniej przygotowani do tego zadania, audytorzy – studenci i wykładowcy Wydziału Filologicznego Uniwersytetu w Białymstoku. Do zadań audytorów należał: podział tekstu na grupy intonacyjne, zaznaczenie sylaby nuklearnej i innych sylab akcentowanych we frazie intonacyjnej, nazwanie poziomu wysokości głosu na początku i na końcu frazy (wysoki, średni i niski) oraz scharakteryzowanie tempa wypowiedzi.

Oprócz danych uzyskanych w rezultacie analizy audytywnej, której nie towarzyszyły żadne badania instrumentalne, przy formułowaniu wniosków wykorzystano wyniki sondy przeprowadzonej wśród grupy losowo wybranych osób w wieku 30-60 lat. Pytania skierowane do respondentów – nielingwistów doty-

² Godzic W., *Telewizja jako kultura*, Kraków 1999.

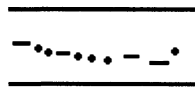
³ Majkowska G., O języku mediów. [w:] *Dziennikarstwo i świat mediów.*, Z. Bauer, E. Chudziński (red.), Universitas, Kraków 2000, s. 232-243,

czyły charakterystyki zmian jakie zaobserwowali oni w języku lektorów radia i telewizji oraz charakterystyki strony brzmieniowej wypowiedzi w serwisach informacyjnych w kategoriach: komunikatywna – nie komunikatywna, żywa – monotonna, emocjonalna – nieemocjonalna.

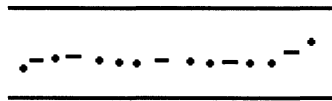
Przykładowe fragmenty pochodzą z audycji informacyjnych rosyjskiego Radia Moskwa oraz polskiej stacji radiowej RMF. We wszystkich tekstach granice fraz intonacyjnych zaznaczono pionową kreską, sylaby nuklearne – przy pomocy dużych liter, natomiast inne sylaby akcentowane i zmiany w przebiegu tonu zaznaczono przy pomocy znaków transkrypcji intonacyjnej według R.Kingdon'a⁴.

Radio Moskwa:

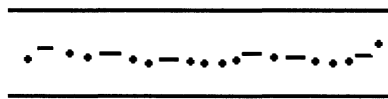
|Мэры круп|нейших горо|дов ,МИра | kontur intonacyjny 1 (k.i.1)

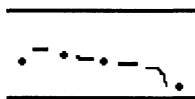
встреча ко|торых завер|шилась се|годня в Па|РИже | k.i.2

ре|шили соз|дать посто|янный секетар|иат сво|ей органи 'ЗАции | k.i.3

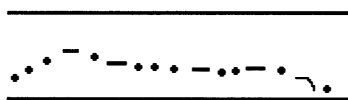

встре|чатся |каждых |два 'ГОда | k.i.4

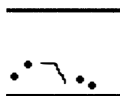

⁴ R.Kingdon, *The Groundwork of English Intonation*, London 1958.

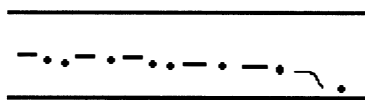
для разра^ботки ме^рпо улуч^шению ус^ловий ^жИ^зни | k.i.5

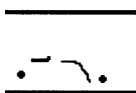
в мега^пОлисах | k.i.6 В Вар^шАве | k.i.7

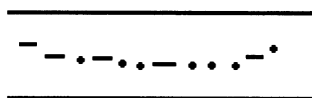
вновь присту^пил к ра^боте по^сол Ро^ссии в ^пОльше | k.i.8

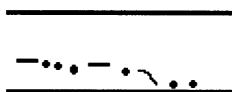
Сер^гей ^рАзов. | k.i.9

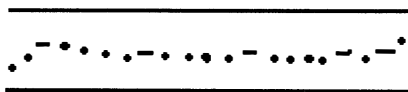
Он был о^тозван в ^моск^ву для консу^{ль} ^тАции | k.i.10

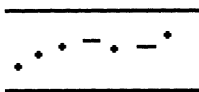
после инци^дента в ^пОзнани. | k.i.11

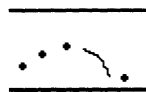
Предста^вители Изра^иля и Палес^тина возо^бновят во ^вТОрник | k.i.12

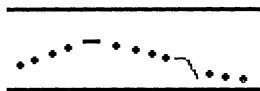
в Соеди¹ненных ШТАтах | **k.i.13**

перего¹Воры | **k.i.14**

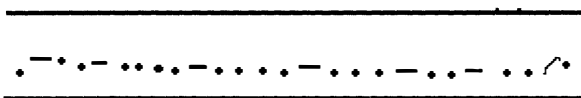

о ближневосточном урегу¹Лировании. | **k.i.15**

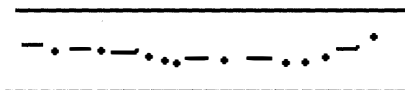
RMF:

Ko¹lejne za¹biegi o znale¹zienie pokojo¹wego rozwia¹zania konf¹liku

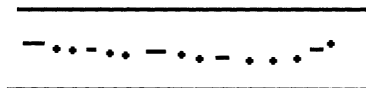

w Ko¹SOwie. | **k.i.16**

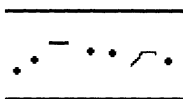
Trzech wy¹sokich ranga dyplo¹matów Unii Euro/PEJskiej | **k.i.17**

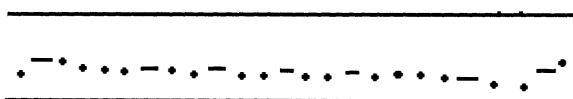
spotka się dzisiaj z przy¹wódcą ko¹sowskich Alba¹ń/CZYków | **k.i.18**

Ibra¹himem Ru/GOva. | **k.i.19**

Nie¹miecka prokura¹tura wys¹tąpi do sądu na wniosek prokura¹tury

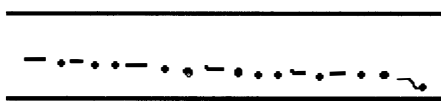

w Kra/KOwie | **k.i.20**

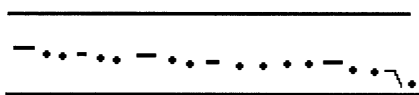
o zajęcie czter'nastu zakwestiono'wanych staro'DRUków. | **k.i.21**

Chodzi 'między in'nymi o 'słynną Kosmo'grafię Ptolome'USZA, | **k.i.22**

'która zos'tała skra'dziona z Bib'lioteki Jagie'llońskiej w Kra/KOwie. | **k.i.23**

W różnorodnych typach wypowiedzi medialnych można zaobserwować współzależność pomiędzy ich stylistycznym nacechowaniem a modyfikacją typowych cech prozodycznych.

Podobna relacja stanowi rezultat doboru przez mówiącego takich środków ekspresji prozodycznej, które gwarantują realizację podstawowej, dla danego stylu wypowiedzi, funkcji: informacyjnej, perswazyjnej, kształcącej, estetycznej i innych. Ponadto zmiany melodii, tempa, rytmu i innych cech wynikają z faktu dynamicznego przenikania i wzajemnego oddziaływania na siebie cech prozodycznych pochodzących z różnych języków. Takie uzupełnianie danej wypowiedzi o elementy obce wiąże się zarówno z przemianami w systemie językowym jak i z pragmatycznym nacechowaniem tej wypowiedzi

Wyniki przeprowadzonej analizy audytywnej potwierdzają obecność w polskich i rosyjskich serwisach informacyjnych elementów zapożyczonych pochodzących, w pierwszym rzędzie, z prozodycznego systemu języka angielskiego. Zjawisko to jest wynikiem silnego wpływu na język światowych mass mediów wzorca popularyzowanego przez stacje anglojęzyczne, który coraz śmielej, ekspansywniej przenika podsystemy prozodyczne innych języków. Jednocze-

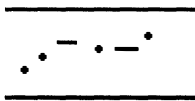
śnie w polskich wypowiedziach medialnych dają się zaobserwować zapożyczenia cech prozodycznych typowych dla języka rosyjskiego.

Rezultaty eksperymentu pozwalają sformułować następujące wnioski:

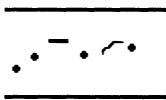
1. Wypowiedzi w polskich i rosyjskich serwisach informacyjnych charakteryzują się długimi zestrojami intonacyjnymi, w których można zaznaczyć cztery, pięć lub więcej zestrojów akcentowych (kontur intonacyjny 2,3,5,8,16,17,18). Tego typu rozbudowane konstrukcje zawierają więcej szczegółowych treści. Jednak w analizowanym materiale tak polskich jak i rosyjskich serwisów zdarzały się krótkie, jedno- lub dwuakcentowe zestroje intonacyjne typowe dla intonacji angielskiej (k.i. 6,7,9, 24, 25, 27, 29).

RMF:

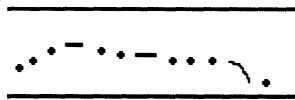
Już za¹ dwie go¹ DZIny | **k.i.24**

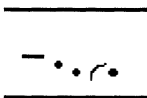
i pięć¹ naście¹ MInut | **k.i.25**

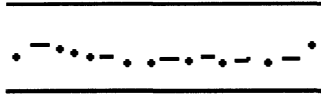
w amery¹kańskim mias¹teczku Inde¹PENDence | **k.i.26**

w¹Stanie Mi¹SSOUri | **k.i.27**

nas 1tapi uro1czyste przy 1jęcie 1Polski, 1Czech i, WĘgier | k.i.28

do 1NATO | k.i.29

2. Istotny wpływ na komunikatywność tekstów mają wypowiedzi starannie artykułowane. Zjawisko powyższe wiąże się, w pewnym stopniu, z subiektywną oceną treści ze strony czytającego newsy. Wprawdzie zadaniem lektorów jest wyłącznie przekazywanie treści, to często nie starają się oni ukryć swego stanowiska w sprawie i, niejako pośrednio, realizują perswazyjną funkcję mass mediów.
3. Wiadomo, że w polskich i rosyjskich wypowiedziach oznajmujących dominuje łagodnie rosnąca i łagodnie opadająca krzywa przebiegu tonu. Jednak w tekstach informacyjnych zauważa się silną modulację tej krzywej w dół i w górę. Zjawisko to jest także wynikiem wpływu wzorca upowszechnianego przez lektorów stacji BBC, Sky News. Średnia wysokość tonu początkowego i niski poziom tonu finalnego w typowej wypowiedzi oznajmującej (k.i. 4,8,22,23) zostały w wielu przypadkach zamienione przez wzorzec angielski tj. wysoki początek i wysoki koniec frazy (k.i.10,17,22).

Zarówno krzywa wzrostu jak i krzywa opadania są bardziej strome, interwał pomiędzy maksymalną i minimalną wysokością szerszy i, w rezultacie, czas realizacji danego tonu – krótszy.

Szeroki interwał pomiędzy najwyższym i najniższym tonem w części przednuklearnej pociąga za sobą zmiany w przebiegu krzywej w centrum intonacyjnym. Krzywa ta opada szybko a w związku z tym również bardzo stromo (k.i.4,5,23,29).

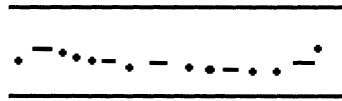
Opisany powyżej przebieg tonu w całej długości części przednuklearnej i centrum intonacyjnego może świadczyć, na co zwracałam uwagę wyżej, o wyraźnym nacechowaniu emocjonalnym wypowiedzi. Z drugiej strony, brak

podobnej modulacji melodii, monotonne i mało zajmujące brzmienie wskazują na obojętny stosunek nadawcy do odbiorcy i przekazywanych treści.

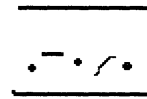
4. W materiale eksperymentalnym obserwuje się dwie nietypowe dla języka polskiego antykadencje:
- pierwsza – to ton równo rosnący na sylabie akcentowanej i wyraźny wzrost na sylabach nie akcentowanych następujących po niej jak ma to miejsce w konturach informacyjnych 20,24,28,30.

RMF:

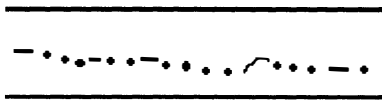
Sta¹ nęliśmy w sze¹ regu¹ krajów sku¹ pionych w naj,LEpszym | **k.i.30**

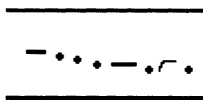
spraw¹dزونym w ¹praktyce so_\ JU¹szu | **k.i.31** a ¹Wojsko , POLskie | **k.i.32**

¹staje się rze¹ telnym, lo¹jalnym i wartoś, CIOwym ele¹mentem | **k.i.33**

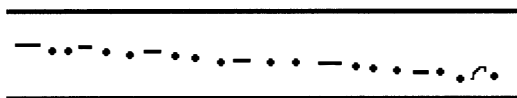
¹struktur mili ¹tarnych /NATO. | **k.i.34**

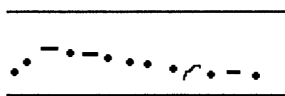
- druga- to dynamiczne podwyższenie tonu na sylabie akcentowanej i spadek na następujących sylabach nie akcentowanych (k.i.16, 31, 35),

RMF:

¹Dziś gdy mi¹nister Ge¹remek po pow¹rocie ze¹ Stanów Zjedno¹czonych

pow/ TÓrzył, | **k.i.35** że dwu¹nasty ¹marca to auten¹TYczne ¹święto | **k.i.36**

W przypadku tekstów rosyjskich typowa rosnąca krzywa opisana w przykładzie b, została zastąpiona angielską rosnącą krzywą z przykładu a – (k.i.3, 10).

5. Zjawisko przesunięcia akcentu nuklearnego na lewo, typowe dla wypowiedzi w języku rosyjskim, zaobserwowano także w tekstach serwisów polskich (k.i.33,36) co, po raz kolejny, potwierdza tezę o wzajemnym przenikaniu się cech językowych również na poziomie prozodii⁵.
6. Teksty przeczytano w tempie umiarkowanym – uwaga ta znajduje potwierdzenie we wcześniejszych obserwacjach B. Dunaja⁶, którego zdaniem w wymowie polskich spikerów i lektorów radiowych dominują formy lento i moderato. Wniosek powyższy należy również odnieść do tempa wypowiedzi w rosyjskich newsach. Tylko w kilku przypadkach, w tekstach polskich w szczególności, allegro wypowiedzi utrudniało ich podział na frazy intonacyjne.

Obserwacje będące wynikiem analizy audytywnej potwierdzają przyjętą tezę, że w polskich i rosyjskich tekstach wiadomości radiowych mamy do czynienia ze zmianami w zastosowaniu cech prozodycznych, które to zmiany dokonały się pod wpływem wzorca prozodycznego charakteryzującego język angielski. Szereg zapożyczonych cech przyczyniło się nie tylko do ożywienia wypowiedzi, lecz także do zwiększenia ich wyrazistości, zrozumiałości i nace-

⁵ Метлюк А.А.. *Взаимодействие прозодических систем в речи билингва*, Минск 1986.

⁶ Dunaj B., O wymowie spikerów i lektorów radiowych, [w:] „Język Polski” 1983, LXII, z. 1-2, s. 7-26.

chowania emocjonalnego. Potwierdzenie tego spostrzeżenia znaleziono także w opiniach uczestników sondy na temat zmian w brzmieniu tekstów wiadomości radiowych i telewizyjnych. Wprawdzie osoby ankietowane nie potrafiły scharakteryzować swoich wrażeń w terminach lingwistycznych, jednak zwróciły uwagę na żywe, szybkie tempo czytanych newsów, pozbawioną monotonię melodii mowy i dbałość prezenterów o wyraźne akcentowanie tego co w wiadomościach najistotniejsze.

Zdaję sobie sprawę, że badania nie uwzględniające wyczerpującej analizy audytywno-instrumentalnej nie stanowią naukowego dowodu na rzeczywiste istnienie zaobserwowanych zjawisk. Dlatego też, w moich dalszych poszukiwaniach typowych cech prozodycznych, którymi charakteryzują się współczesne media, zamierzam poszerzyć metodę badawczą o analizę parametrów akustycznych wyżej wymienionych tekstów.

Uważam również za zasadne zwrócenie uwagi na te czynniki prozodycznego podsystemu języka, które determinują lub tylko pośrednio wpływają na styl dowolnej wypowiedzi ustnej, w tym także tekstów serwisów informacyjnych. Powyższemu zagadnieniu zamierzam poświęcić następne opracowanie.

SUMMARY

Polish and foreign works on linguistics analyzing different subsystems of the language of mass media have not yet focused proper attention on prosody. It has been acknowledged that melody, rhythm, tempo and stress are major factors responsible for expressiveness and emotive side of any utterance. The statement refers to utterances in media, too.

In the article prosodic characteristics of Polish and Russian radio news revealed in the auditive analysis are discussed. Short intonation groups with one or two accentual units and high level of initial and final tones in an intonation group belong to the most evident prosodic borrowings from English. On the other hand, some typically Russian suprasegmental tendencies in Polish contours of news are observed.

The presence of English elements in Polish and Russian media should be explained by the role of English radio and television in forming the linguistic and non-linguistic image of world wide media.

It is emphasized that the majority of the modifications discussed are also the result of various functions and stylistic content of an utterance.